

İslâmî Araştırmalar Dergisi

AL-MAJALLA Journal of Islamic Studies
المجلة مجلة الدراسات الإسلامية

Cumhuriyetin İlanı Sonrası İlkokullarda Okutulan Din Dersi Kitaplarının Değerlendirilmesi: Anadolu Yavrusunun Kitabı Ma'lûmât-ı Dîniyye Bölümü Örneği

Cavit ERDEM

Dr. Öğretim Üyesi, Yakın Doğu Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi, Lefkoşa/KKTC
cavit.erdem@neu.edu.tr, orcid.org/0000-0002-8913-0201

ÖZ

Bu çalışmada, ilkokullar için yazılmış bir din eğitimi kitabı olan *Anadolu Yavrusunun Kitabı Ma'lûmât-ı Dîniyye* bölümü din eğitimi anlayışı, içeriği ile pedagojik ve gelişimsel boyutları açısından incelenmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında bir ilkokul din kitabında yer alan din eğitimi anlayışını *Anadolu Yavrusunun Kitabı Ma'lûmât-ı Dîniyye* bölümü örneklemeden hareketle değerlendirmeyi amaç edinmiştir. Belirtilen ders kitabı ve bölümü ile sınırlı olan çalışmada bulgular, metnin sunduğu perspektifle kayıtlı kalmıştır. Nitel bir araştırma olarak tasarlanan çalışmada doküman analizi yöntem olarak kullanılmıştır. Bu çerçevede metinde yer alan konular, derslerin işleniş biçimi, kullanılan yöntem ve teknikler ile çocukluk algısı birlikte değerlendirilerek bütüncül bir analizle ortaya konmuştur. Osmanlı Türkçesiyle yazılan kitap, ilkokul çağındaki çocukları cami merkezli, İslami ritüellerle iç içe ve toplumsal dayanışmayı vurgulayan bir İslam kültürüne alıştırmayı amaçlamıştır. Bu yönüyle eser klasik bir din eğitimi modeli sunmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında yazılan bir kitap olmasına rağmen kitapla birlikte incelenen *Ma'lûmât-ı Dîniyye* bölümünün, dönemi için ileri sayılabilecek ölçüde sistematik ve pedagojik bir tasarıma sahip olduğu kanaatine varılmıştır. Yöntem açısından incelendiğinde “Elifbâ”, “Kur’ân Okuma” ve “dîni bilgilerin öğretilmesi” şeklinde yapılan sıralamanın; aşamalılık, somuttan soyuta ve yakından uzağa gibi ilkelerin; soru-cevap ve sohbet temelli yaklaşımın; “öğrenilecek hülâsa” başlıklarıyla “hedef-kazanım” netleştirmesinin ve “ezber ile anlamı bütünleştiren yaklaşımın”, kitabın temel öğretim stratejilerini

oluşturduğu görülmüştür. Hz. Peygamberin, sahabenin örnek hayat hikayeleri üzerinden rol model sunumu, sebat, vefa, paylaşma ve toplumsal dayanışma gibi değerleri davranışla ilişkilendirilmesi, eseri belirgin biçimde değer ve kimlik odaklı hazırlandığını ortaya koymuştur. Bu yönüyle kitabın Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin erdemli insan, milli-manevi kimlik ve medeniyet bilinci hedefleriyle de uyumlu olduğu anlaşılmıştır. Bununla birlikte eser; eleştirel düşünme, problem çözme, işbirlikli ve disiplinlerarası öğrenme gibi çağdaş bileşenler bakımından daha aktarımcı ve sınırlı bir çerçeve sunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Din, Ahlâk, Din Eğitimi, Ahlak Eğitimi, Ders Kitabı, *Anadolu Yavrusunun Kitabı* Ma'lûmât-ı Dîniyye Bölümü.

Evaluation of Religion Course Textbooks Used in Primary Schools After the Proclamation of the Republic: The Example of the Ma'lûmât-ı Dîniyye Section in Anadolu Yavrusunun Kitabı

ABSTRACT

This study examines the *Ma'lûmât-ı Dîniyye* section of *Anadolu Yavrusunun Kitabı*, a religious education textbook written for primary schools, in terms of its understanding of religious education, its content, and its pedagogical and developmental dimensions. The study aims to evaluate the conception of religious education reflected in a primary school religion textbook from the early years of the Turkish Republic through the example of this section. The scope of the research is limited to the specified textbook and the relevant section; therefore, the findings remain within the perspective presented by the text itself. The study was designed as qualitative research and employed the document analysis method. Within this framework, the topics included in the text, the organization of the lessons, the teaching methods and techniques used, and the perception of childhood were examined through a holistic analysis. Written in Ottoman Turkish, the book aimed to familiarize primary school-aged children with an Islamic culture centered on the mosque, intertwined with Islamic rituals and emphasizing social solidarity. In this respect, the work presents a classical model of religious education. Despite being written in the early years of the Turkish Republic, the analysis shows that the *Ma'lûmât-ı Dîniyye* section demonstrates a relatively systematic and pedagogically structured design for its time. Methodologically, the sequence of “*Elifbâ*,” “Qur’an reading,” and “teaching religious knowledge” reflects the principle of gradual progression. Principles such as moving from the concrete to the abstract and from the near to the distant, the use of question-answer and conversation-based approaches, and the clarification of learning objectives through “summary to be learned” sections constitute the main instructional strategies of the book. Furthermore, the presentation of role models through the exemplary lives of the Prophet and the Companions, together with the emphasis on values such as perseverance, loyalty, sharing, and social solidarity, reveals that the work was prepared with a strong focus on values and identity formation. However, in terms of contemporary educational components such as critical thinking, problem solving, and collaborative learning, the work offers a more transmission-oriented and limited framework.

Keywords: Religion, Morality, Religious Education, Moral Education, Textbook, The *Ma'lûmât-ı Dîniyye* Section of *Anadolu Yavrusunun Kitabı*.

تقويم كتب التربية الدينية المقررة في المدارس الابتدائية بعد إعلان الجمهورية: نموذج قسم "المعلومات الدينية" من كتاب "كتاب طفل الأناضول"

ملخص

تتناول هذه الدراسة تحليل قسم المعلومات الدينية من كتاب كتاب طفل الأناضول، وهو من كتب التربية الدينية المؤلفة للمرحلة الابتدائية، وذلك من حيث تصوّره للتربية الدينية، ومحتواه، وأبعاده التربوية والنائية. وتهدف الدراسة إلى تقويم فهم التربية الدينية كما ينعكس في أحد كتب التعليم الابتدائي في السنوات الأولى للجمهورية، اعتمادًا على هذا القسم بوصفه نموذجًا تطبيقيًا. وقد اقتصرَت الدراسة على هذا الكتاب والقسم المذكور، فجاءت النتائج مقيّدة بالإطار الذي يقدّمه النص. وقد صُمّمت الدراسة بوصفها بحثًا نوعيًا، واستُخدم فيها منهج تحليل الوثائق. وفي هذا السياق، جرى تحليل موضوعات النص، وطريقة عرض الدروس، والأساليب والتقنيات التعليمية المستخدمة، إضافة إلى تصوّر الطفولة، ضمن مقارنة تكاملية أفضت إلى تقديم تحليل شامل. وقد كُتب الكتاب باللغة العثمانية، ويهدف إلى تهيئة أطفال المرحلة الابتدائية للاندماج في ثقافة إسلامية تتمحور حول المسجد، وتتداخل فيها الشعائر الدينية مع الحياة اليومية، مع التأكيد على قيم التضامن الاجتماعي. ومن هذه الزاوية، يقدّم العمل نموذجًا تقليديًا للتربية الدينية. ومع ذلك، وعلى الرغم من كونه مؤلفًا في السنوات الأولى للجمهورية، تبين أن قسم المعلومات الدينية يتمتع بتصميم منهجي وتربوي يُعدّ متقدمًا نسبيًا بالنسبة إلى عصره. ومن حيث المنهج، لوحظ أن ترتيب التعليم على هيئة: "الأبجدية"، ثم "قراءة القرآن"، ثم "تعليم المعارف الدينية"، يعكس مبادئ التدرّج، والانتقال من المحسوس إلى المجرد، ومن القريب إلى البعيد. كما تبين اعتماد أسلوب السؤال والجواب، والمقاربة الحوارية، وتحديد الأهداف التعليمية من خلال عناوين "خلاصة ما يُتعلّم"، إلى جانب الجمع بين الحفظ والفهم، بوصفها استراتيجيات تعليمية أساسية في الكتاب. كما اعتمد العمل على تقديم نماذج قدوة من خلال عرض سير النبي صلى الله عليه وسلم والصحابة، وربط القيم مثل الثبات، والوفاء، والمشاركة، والتكافل الاجتماعي بالسلوك العملي، مما يدل على أن الكتاب أُعدّ في إطار يركّز على بناء القيم والهوية. ومن هذا المنطلق، يظهر توافقه مع أهداف "نموذج التربية في قرن تركيا" من حيث تكوين الإنسان الفاضل، وتعزيز الهوية الوطنية-الروحية، وتنمية الوعي الحضاري. ومع ذلك، فإن العمل يقدّم إطارًا تعليميًا ذا طابع نقلي أكثر منه تفاعلي، ولا يوفّر حضورًا كافيًا لمهارات التفكير النقدي، وحلّ المشكلات، والتعلّم التعاوني، والتكامل بين التخصصات، وهي من المكونات الأساسية في النماذج التربوية المعاصرة.

الكلمات المفتاحية: التربية الدينية، التربية الأخلاقية، الكتاب المدرسي، كتاب طفل الأناضول، قسم المعلومات الدينية.

Giriş

Transkripsiyonu yapılarak din eğitimi açısından incelenen bölüm Ma'lûmât-ı Dîniyye'nin de yer aldığı *Anadolu Yavrusunun Kitabı*, Mehmet Âsım Us ve Ahmet Cevad Emre tarafından Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınmış olup 1322 tarihinde İstanbul'da Matbaa-i Âmire'de basılmıştır. *Anadolu Yavrusunun Kitabı*: Devre-i Üla-Birinci Sene adıyla yazılan eser; Maarif Nezaret-i Celilesi tarafından mekâtib-i ibtidaiyede tedris olunmak üzere resmen kabul edilmiştir. *Anadolu Yavrusunun Kitabı* Ma'lûmât-ı Dîniyye bölümü 32 sayfadan ibaret olup eser 20x14 cm ebatında, dîni bilgiler içeriği ile hazırlanmıştır.

İncelenen metin, doğrudan mekâtib-i ibtidâiyye (ilkokul) düzeyindeki çocuklara yönelik hazırlanmış bir din eğitimi bölümüdür. Metinde yalnızca yalın bir dîni bilgi aktarımı değil, aynı zamanda çocukların gündelik dîni pratiklere katılımını sağlayan ayrıntılı bir pedagojik çerçeve sunulmaktadır. Bu çerçeve, Cumhuriyet/son Osmanlı geçiş döneminin hem din eğitimi anlayışını hem de çocuk tasavvurunu görünür kılmakta, dîni bilginin daha geniş bir kültürel-sosyal örgü içinde konumlandırıldığını göstermektedir.

Söz konusu eser, İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü'ne bağlı Atatürk Kitaplığı koleksiyonunda yer almakta olup, elektronik ortamda erişime açılmıştır. Eser, "Osmanlı Dönemi Nadir Eserlerin Kataloglanması ve Dijital Ortama Aktarılarak Kullanıma Sunulması" projesi kapsamında dijitalleştirilerek araştırmacıların çevrimiçi erişimine sunulmuştur. İstanbul Kalkınma Ajansı tarafından desteklenen ve İBB Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı'nın yürütücülüğünde gerçekleştirilen bu proje çerçevesinde eser, dijital bir kaynak olarak bilimsel çalışmalarda kullanılabilir hâle getirilmiştir.¹

Bu çerçevede dijital ortama aktarılarak araştırmacıların erişimine sunulan söz konusu eser, içerdiği bilgilerin yanı sıra müellifi ve ortaya çıktığı entelektüel bağlam bakımından da dikkate değer bir nitelik taşımaktadır. Eserin yazarı Âsım Us ise Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden Cumhuriyet'in ilk yıllarına uzanan süreçte gazetecilik, yayıncılık ve siyaset alanlarında etkin rol üstlenmiş önemli bir basın mensubu olarak öne çıkmaktadır. Kitabın ilk yazarı Âsım Us, 1884'te Gördes'te doğmuş, uzun gazetecilik geleneğine sahip ailenin önemli bir üyesi ve Hakkı Tarık Us'un ağabeyidir. Öğrenimini Vefa Lisesi'nin ardından Mülkiye Mektebi'nde tamamladıktan sonra çeşitli kazalarda kaymakamlık yapmış, bir süre de Ziraat Bankası'nda görev almıştır. Kamu hizmetindeki bu deneyimlerinin ardından yönünü basın dünyasına çevirerek Tanîn gazetesinde "Dereden Tepeden" başlığı altında yazılar kaleme almış, farklı gazetelerde yayımlanan karikatürleriyle de adından söz ettirmiştir. Daha sonra Vakıf gazetesini kurarak hem yayıncılığını hem başyazarlığını üstlenmiş; eşzamanlı olarak III. Dönem TBMM'de önce Artvin'i, ardından Çorum'u temsilen milletvekilliği yapmıştır. Siyasetten çekilmesinin ardından tüm mesleki yoğunluğunu yeniden Vakıf gazetesine vermiş, ömrünün sonuna kadar gazetenin başyazarı olarak çalışmayı sürdürmüş ve neredeyse yaşamını gazete binasındaki mütevazı bürosuna taşımıştır. Us, 1967 yılında İstanbul'da hayata veda etmiştir.²

¹ Mehmet Asım Us-Ahmed Cevad Emre, *Anadolu Yavrusunun Kitabı: Ma'lûmât-ı Dîniyye (İstanbul: Matbaayı Âmire, 1322)*, İBB Atatürk Kitaplığı, K. 7849/1.

²Volkan Payaslı, "Bir Gazetecinin Cumhuriyet Dönemi Notlarının Tahlili: Mehmet Asım Us ve Vakıf," *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 22/45 (Güz 2022), 653-655; Reşid Halid Gönç, *Bâb-ı Âli'nin Hatıra Defteri: Birinci Bölüm* (İstanbul: Türkiye

Kitabın ikinci yazarı olan Ahmet Cevat Emre (1876–1961) de Yıldız Hanım ile Hasan Hulki Bey'in tek çocuğu olarak Girit'in Resmo kentinde doğmuştur. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş dönemini yaşayan önemli aydınlardan biridir.³ II. Abdülhamit döneminde, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yetmiş sekiz üyesiyle birlikte Trablusgarp'a sürgün edilen Ahmet Cevat Emre, burada yaklaşık on bir yıl kalmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanının ardından İstanbul'a dönerek gazetecilik yapmış; 1910'da ise Satı Bey, Tevfik Fikret, Mustafa Suphi ve Ruşen Eşref gibi isimlerle birlikte Dârülmualimîn-i Âliye'de ders vermeye başlamıştır. Meşrutiyet döneminde okullarda okutulan üç gramer kitabından biri olan *Lisan-ı Osmanî* nedeniyle "Gramerci Cevat" olarak anılmıştır. Sürgün yıllarından itibaren düşünsel yöneliminde değişimler görülen Ahmet Cevat Emre, Balkan Savaşları sırasında Osmanlıcılık anlayışı doğrultusunda "Balkan Mezalimi Neşri Vesaik Cemiyeti"nin fahri sekreterliğini üstlenmiş; Avrupa'ya giderek Türk halkına uygulanan zulmü Batılı devletlere duyurmaya çalışmış, beklediği karşılığı bulamayınca emperyalizme karşı daha sert bir tavır geliştirmiştir. Ayrıca bu dönemde İngiliz tüketim kooperatiflerinin uygulamalarından da etkilenmiştir. Birinci Dünya Savaşı yıllarına dair ayrıntılı bilgi az olsa da 1914–1918 arasında yirmiden fazla ders kitabı kaleme aldığı ifade edilmiştir. Mehmet Asım Us ile birlikte kaleme aldığı Anadolu Yavrusunun Kitabını tanıtmak ve satışını gerçekleştirmek üzere Bakü ile Moskova'ya seyahat etmiştir.⁴ Temel derslerin tamamını içeren bu eser, Anadolu'daki öğretmen eksikliğinin doğurduğu eğitim sorunlarını gidermeye yönelik bir girişim olarak kaleme alınmıştır.⁵ Bu çalışma dört kitap olarak tasarlanmıştır. 1. Kitap: Malumat-ı diniyye (1-32 ss.); 2. Kitap: Kıraat ve musâhabât-ı ahlâkiye (33-112 ss.); 3. Kitap: Eşya ve Ziraat Dersleri (113-160 ss.); 4. Kitap: Hesab Dersleri (161-248 ss.); 5. Kitap: Resim ve El İşleri (249-272 ss.) Anadolu Yavrusunun Kitabı, farklı eğitim alanları gözetilerek hazırlanmış bir eserdir. Bu çalışmada ilkökul çağındaki çocuklara yönelik dinî bilgilerin aktarımını içermesi ve din eğitimiyle ilgili konuları kapsamı bakımından değerlendirme konusu yapılmıştır. Bu çerçevede *Anadolu Yavrusunun Kitabı*, hem müellifinin çok yönlü entelektüel birikimini görünür kılan bir metin hem de ilkökul düzeyinde din eğitimi yürüten öğretmenler açısından başvuru niteliği taşıyan önemli bir kaynak eser olarak değerlendirilmiştir. Söz konusu eserin dijitalleştirilerek araştırmacıların erişimine açılması ise tarihsel din eğitimi pratiklerinin güncel bilimsel literatürle yeniden ilişkilendirilmesi noktasında araştırmacılara önemli bir akademik hizmet olarak kendini göstermiştir.

Türkiye'de din eğitimi tarihine ilişkin literatür, özellikle geç Osmanlı– Cumhuriyetin ilk yıllarına ait ilkökul din dersi kitaplarını pedagojik ve ideolojik açıdan inceleyen metin çözümlemelerinin yetersiz olduğunu göstermektedir. Bu çalışma, metin merkezli ve tarihsel bağlamı esas alan bir yaklaşımla söz konusu boşluğu kısmen de olsa doldurması bakımından önem arz etmektedir.

Yapılan çalışmanın temel amacı, erken Cumhuriyet dönemine ait bir ilkökul Kur'an-Kerim ve Din Dersleri dersi kitabında yer alan din eğitimi anlayışını, özellikle "*Anadolu Yavrusunun Kitabı Ma'lûmât-ı Dîniyye*"⁶ bölümü örneği üzerinden tarihsel, pedagojik ve içeriksel boyutlarıyla incelemektir. Çalışmanın sınırlılığı, Osmanlı

Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1984), 147; Nuri Akbayar – Orhan Koloğlu, *Gazeteci Bir Aile: Us'lar – Mehmet Asım, Hakkı Tarık, Hasan Rasim* (İstanbul: ÇGD Yayınları, 1996)

³ Bayram Akça – Nisa İçen, "Ahmet Cevat Emre'nin Yurtdışı Faaliyetlerine Bir Bakış (1920–1922)", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi* 4/8 (Temmuz 2022), 851.

⁴ Akça – İçen, "Ahmet Cevat Emre'nin Yurtdışı Faaliyetlerine Bir Bakış", 851.

⁵ Ahmet Cevat Emre, *İki Neslin Tarihi: Mustafa Kemal Neler Yaptı?* (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2023), 226–227; Mehmet Asım Us, *Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım* (İstanbul: Vakıf Matbaası, 1964), 17.

⁶ Us – Emre, *Anadolu Yavrusunun Kitabı: Ma'lûmât-ı Dîniyye*, 1-32,

Türkçesiyle ders kitabı olarak kaleme alınan *Anadolu Yavrusunun Kitabı: Ma'lûmât-ı Dîniyye* bölümünün transkripsiyonu ve incelenmesiyle sınırlı olması; elde edilen bulguların ise bu metnin sunduğu din eğitimi perspektifi çerçevesinde değerlendirilmesidir.

1. Yöntem

Bu çalışma, nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde tasarlanmıştır. Araştırmada, erken Cumhuriyet döneminde ilkokul düzeyine yönelik hazırlanmış din eğitimi metinlerinden biri olan *Anadolu Yavrusunun Kitabı: Ma'lûmât-ı Dîniyye* bölümü, tarihsel ve pedagojik bağlamı içerisinde incelenmiştir. Çalışmanın temel veri kaynağını, Mehmet Âsım Us ile Ahmet Cevad Emre tarafından Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınan ve Atatürk Kitaplığı koleksiyonunda yer alan söz konusu eser oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak doküman incelemesi kullanılmıştır.

Nitel araştırma deseniyle kurgulanan bu çalışmada, metnin yapısını, kavram dünyasını, değer aktarım biçimlerini ve eğitimsel yönelimlerini derinlemesine incelemek amacıyla doküman analizi yöntemi kullanılmıştır.⁷ Araştırmanın inceleme nesnesini ve amaçlı örneklemini, Cumhuriyetin ilk yıllarında ders kitabı olarak kaleme alınan “Anadolu Yavrusunun Kitabı Ma'lûmât-ı Dîniyye” bölümü oluşturmuştur. Eser, nitel veri çözümleme ilkeleri çerçevesinde içerik ve tematik analiz yöntemleriyle çözümlenmiş; elde edilen bulgular, din eğitimi alanındaki araştırmacılar ve eğitimciler için sistematik bir bütünlük içinde düzenlenerek sunulmuştur.

2. Anadolu Yavrusunun Kitabı Ma'lûmât-ı Dîniyye Anadolu Yavrusunun Kitabı Ma'lûmât-ı Dîniyye Bölümü Konu Alanları ve Sunduğu Din Eğitimi

Anadolu Yavrusunun Kitabı Ma'lûmât-ı Dîniyye bölümünde metin içeriği açısından üç temel eksen etrafında örgütlenmektedir. Bunlar ana başlıklar halinde ibadet ve dîni ritüel öğretimi, temel inanç ve kültürel kimlik inşası ile ahlâk ve toplumsal değerler aktarımı olarak ifade edilebilir.

2.1. İbadet ve Ritüel Öğretimi

Anadolu Yavrusunun Kitabı Ma'lûmât-ı Dîniyye Anadolu Yavrusunun Kitabı Ma'lûmât-ı Dîniyye bölümünde metnin ilk derslerinden itibaren odak, doğrudan fiilî ibadetler ve dualar üzerinde yoğunlaşmaktadır. İsti'âze, besmele, Rabbi Yessir Duâsı, ezan ve ezanın manası, ezan okunurken yapılması gerekenler, kelime-i tevhid ve kelime-i şehadet, cami-imam-cemaat-kible ilişkisi, abdest, cuma namazı, Ramazan Ayı, oruç ve kurban kesme gibi başlıklar sistematik biçimde işlenmektedir.⁸

Başlıkla ilgili belirtilen yapı, çocuğun öncelikle “Müslüman günlük hayatta ne yapmaktadır, hangi sözleri söylemektedir, hangi mekânlara gitmektedir?” sorularının cevaplarıyla karşılaşmasına yol açmaktadır. İnanç boyutu, soyut kavramsal tartışmalardan ziyade ibadetle iç içe geçmiş bir biçimde, pratik dindarlık üzerinden somutlaştırılmaktadır.

⁷ Bilgen Kırıl, “Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi,” *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15 (2020), 170.

⁸ Us- Emre, *Anadolu Yavrusunun Kitabı: Ma'lûmât-ı Dîniyye*, 1, 4.

2.2. Temel İnanç ve Kültürel Kimlik

Metinde ibadet ekseninin yanı sıra açık biçimde işlenen temel inanç unsurları da bulunmaktadır. Allah'ın birliği ve yaratıcı oluşu, Peygamber Hz. Muhammed'in tanıtımı ve sevgisi, Kur'ân-ı Kerîm'in vahiy olarak gönderilmesi, dört halifen Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin konumları ve ahiret tasavvurları ölüm, mezarlık, cennet-cehennem çocuklara sistematik biçimde sunulmaktadır.⁹ Bu içerik, çocuğun "Ben kimim, hangi dine mensubum, bu dînin temel şahsiyetleri kimlerdir?" şeklindeki kimlik sorularına cevap üretmektedir. Böylece din eğitimi, yalnızca ibadet pratiği değil, aynı zamanda kültürel ve tarihsel bir aidiyet inşası aracı olarak konumlanmaktadır.

2.3. Ahlâk ve Toplumsal Değerler

Metin ilk bakışta saf bir "ahlâk kitabı" izlenimi uyandırmamakta, fakat anlatı boyunca ahlâki ve toplumsal değerler dokusunun metne ustalıkla serpiştirildiği görülmektedir. Sebat kavramı "bir işi bitirmeden bırakmamak" biçiminde tanımlanmakta, çalışmayı yarıda bırakmanın olumsuzluğu vurgulanmaktadır. Kurban etinin fakirlerle paylaşılması, cami, çeşme, köprü gibi hayrat sahipleri hayırla anılmakta, ölmüşler için Kur'ân okunması ve mezarlık ziyareti, vaaz dinleme ve hocanın nasihatine kulak verme gibi pratikleri üzerinde durulmakta, sadakat, paylaşma, vefa ve büyüklere anma gibi değerleri içselleştiren bir çerçeve sunmaktadır.¹⁰ Bu bakımdan, ibadet merkezli din eğitimi, eş zamanlı olarak ahlâki ve toplumsal sorumluluklarla yapılandırılmakta, bireysel dindarlık kolektif bir aidiyet ve dayanışma kültürüyle bütünleştirilmektedir.

3. Derslerin İşleniş Biçimi: Planlama ve Ders İşleniş

Anadolu Yavrusunun Kitabı Ma'lûmât-ı Dîniyye metninin başında oldukça net bir öğretim planı sunulmaktadır. Buna göre derslerde ilk altı ayda elifbâ okutulmakta ardından Kur'ân okumaya geçilmesi istenmektedir. Din kitabı ise ancak elifbâ bitirildikten ve çocuk Kur'ân okuma pratiğine alıştıktan sonra yılın ikinci yarısında başlamaktadır.

Belirtilen planın önemli bir boyutu, öğretim sürecinin iki aşamalı olarak tasarlanmış olmasıdır. Bu husus metinde, "bu kitâbın mündericâtı sene-i devriyesinin birinci kısmında şifâhen tadrîs olunacak, ikinci kısmında kıra'at sûretiyle okutturulacaktır." şeklinde ifade edilmektedir. Başka bir ifadeyle birinci dönemde çocuklara dinî konular öğretmen tarafından sözlü olarak anlatılmakta, ikinci dönemde ise aynı içerikler öğrencinin bizzat okuyacağı metinlere dönüşmektedir. Yapı, günümüz eğitiminde "sözlü anlatım ile okuma materyaliyle pekiştirme" olarak nitelenebilecek bir pedagojik çevrimi yansıtmaktadır. Çünkü eserde dinî içerik, önce işitsel ve ilişkisel bir ortamda, daha sonra okuma-yazma becerilerinin devreye girdiği bir bağlamda yeniden işlenmektedir.

⁹Us- Emre, *Anadolu Yavrusunun Kitabı: Ma'lûmât-ı Dîniyye*,18-29.

¹⁰Us- Emre, *Anadolu Yavrusunun Kitabı: Ma'lûmât-ı Dîniyye*, 25-30.

4. Kitapta Öğretmen Uygulanması İstenilen Pedagojik Hususlar

Metin, biçimsel düzeyde de oldukça sistematik bir pedagojik örgütlenmeye sahiptir. Konu başlıklarının her biri, belirli bir öğretim mantığına göre yapılandırılmakta böylece öğretmenin sınıf içi uygulamalarına dair açık yönlendirmeler sunulmaktadır.¹¹ Ders kitabı olarak hazırlanan kitapta öğrencinin seviyesinin dikkate alındığı, aşağıda açıklandığı üzere somut olaylar üzerinden soyut kavramların öğretildiği, konular işenirken yakın çevreden başladığı, ipuçları verilerek bilginin hatırlatıldığı, hayatla bağının kurulduğu görülmektedir. Başvurulan ve dikkate alınması istenen bu hususlar günümüzde öğretim ilkeleri olarak bilinmektedir. Çünkü bunlar aşamalılık, hazır bulunuşluk, somuttan soyuta, yakından uzağa gibi öğretim ilkelerinin uygulamaya yansıyan yönleridir.

Bu çerçevede eserde yer alan pedagojik düzenlemelerin, günümüzde eğitim bilimlerinde kabul gören öğretim ilkeleriyle büyük ölçüde örtüştüğü görülmektedir. Nitekim metinde yer alan öğretim yaklaşımı, öğrencinin öğrenme sürecini destekleyen çeşitli pedagojik ilkeler doğrultusunda yapılandırılmıştır.

Öğretim sürecinde, hazırlanan etkinlik ve materyallerin hedeflere, yani amaç ve öğrenme çıktıklarına uygun olması esastır. Bununla birlikte, öğrencinin derse yönelmesini sağlamak için dikkat çekme ilkesine özen gösterilmeli; dersin başında ve devamında öğrencinin ön bilgileri harekete geçirilerek yeni bilgileriyle bağlantı kurulmalıdır. Öğrenmeyi kolaylaştırmak amacıyla, gerekli noktalarda ipuçları verilmesi, sürecin daha yapılandırılmış ilerlemesine yardımcı olmaktadır. Ayrıca içeriğin, öğrencinin günlük yaşamıyla ilişkilendirildiği hayata yakınlık (yaşama dönüklük) ilkesi gözetilmeli; öğrenilen bilgilerin gerçek hayata transfer edilebilmesine imkân tanınmalıdır. Bu doğrultuda, konuların bilinenden bilinmeyene, yakından uzağa doğru düzenlenmesi, öğrencinin aşamalı biçimde ilerlemesini sağlanmalıdır. Son olarak, öğrenme ortamları mümkün olduğunca birden fazla duyu organına hitap edecek şekilde düzenlenerek kalıcı ve anlamlı öğrenme desteklenmelidir.¹²

4.1. Musâhib için Sualler: Soru-Cevap Yöntemi Kullanımı

Her derste önce “Musâhib için Su’aller” başlığı altında öğretmenin öğrencilere yönelteceği sorular sıralanmaktadır. “Bu resim neyi göstermektedir?”, “Minarenin üzerindeki adam kimdir?”, “Cuma namazı evde kılınmakta mıdır?”, “Ka’be’ye gidenlere ne denmektedir?” gibi sorular, dersin soru-cevap biçiminde başlamasını öngörmektedir.¹³

Bu yöntemde çocuk pasif bir dinleyici konumunda kalmamakta, cevabı ifade etmesi, gördüğünü tarif etmesi, kendi deneyimini dile getirmesi beklenmektedir. Ayrıca öğretmenin soruları aynen okumak zorunda olmadığı, bunları “lüzum gördüğü gibi” değiştirebileceği belirtilerek böylelikle ona ders sürecini yönetmede pedagojik

¹¹Us- Emre, *Anadolu Yavrusunun Kitabı: Ma’lûmât-ı Dîniyye*, 3.

¹² Etem Yeşilyurt, “Öğretmenin Pusulası: Genel Öğretim İlkeleri,” *EKEV Akademi Dergisi* 24/83 (Yaz 2020), 267–284; Şükran Tok, “Öğretme-Öğrenme Strateji ve Modelleri,” içinde *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, ed. Ahmet Doğanay (Ankara: Pegem Akademi, 2012), 129–160; N. G. Karatekin – A. Durmuş, “Eğitimde Genel İlkeler,” içinde *Kara Tahtayı Aşmak: Öğrenci Merkezli Öğretmenlik*, ed. H. Işılak – A. Durmuş (İstanbul: EDAM Yayıncılık, 2008), 9–24; A. Pala, “Öğrenme ve öğretim ilkeleri,” içinde *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, ed. Ş. Tan (Ankara: Pegem Akademi, 2008), 33–67; M. Gökalp, “Öğretme-öğrenme modelleri,” içinde *Öğrenme, Öğretme Kuram ve Yaklaşımları*, ed. B. Oral (Ankara: Pegem Akademi, 2014), 325–349.

¹³ Us- Emre, *Anadolu Yavrusunun Kitabı: Ma’lûmât-ı Dîniyye*, 14–15.

esneklik tanınmaktadır. Buradan harekete edildiğinde çalışmanın öğretmeni sadece metin okuyucusu değil, pedagojik bir aracı ve yorumlayıcı olarak konumlandığını söylenebilir.

Kitapta öğretmen tarafından öğrenciye soru sorulması, sorularla öğrencinin derse hazırlanması ve öğretilecek bilgiler için alt yapı hazırlanması eğitim açısından önemli bir yöntem olarak görülmektedir. Soru-cevap yöntemi günümüz öğretim yöntemleri arasında yer almaktadır.¹⁴ Soru-cevap, din eğitiminde sıkça kullanılan bir yöntemdir ve öğrenciyi düşünmeye, öğrenmeye yönlendiren etkili bir öğretim tekniği olarak dikkat çekme ve güdüleme işlevi gördüğü vurgulanmaktadır.

İslâm geleneğinde, vahyin ilk dönemlerinden itibaren Hz. Peygamber'in sahâbeye dinî ve ahlâkî içerikli bilgileri aktarırken soru-cevap tekniğinden yoğun biçimde yararlandığı bilinmektedir. Bu pedagojik yaklaşım, sonraki yüzyıllarda medrese eğitiminde de kurumsallaşarak sürmüştür; talebenin metinle, hoca ile ve ilim geleneğiyle etkileşimini canlı tutan başlıca yöntemlerden biri hâline gelmiştir. Günümüzde ise soru-cevap yöntemi hem din eğitimi alanında hem de genel eğitim-öğretim uygulamalarında, öğreneni sürece etkin biçimde katan klasik ama hâlâ geçerliliğini koruyan bir öğretim tekniği olarak önemini devam ettirmektedir.¹⁵

4.2. Resim Kullanımı ve Somutlaştırma

Metinde sık sık “Bu resim neyi göstermektedir?”, “Resimde gördüğünüz kalabalık kimlerden oluşmaktadır?” gibi ifadeler yer verilmekte, cami, minare, Ka'be, kabristan, camii, minare, minber gibi sahnelere ilişkin görsel materyale atıf yapılmaktadır.¹⁶

Bu yaklaşım, soyut dinî kavramların somut görsel sahnelerle ilişkilendirilmesine dayalıdır. Özellikle ilkokul çağındaki çocukların bilişsel gelişimi dikkate alındığında ezan, cami, mezarlık, hacı, kandil gibi günlük hayatta gözlenebilir unsurlar üzerinden din öğretimi yapılmakta, soyut kavramlar çocuğun somut deneyim alanına taşınmaktadır. Nitekim aynı gerekçe ile Osmanlı medrese geleneğinde de görsel unsurların dinî bilgilerin aktarımında öğretici bir araç olarak kullanılabilmesi fark edilmiş; dinî öğretileri yaygınlaştırmak amacıyla çeşitli resimli kitaplar hazırlanarak yaygın biçimde dolaşıma sokulmuştur.¹⁷

4.3. Öğrenilecek Hülâsa: Özet ve Amaç Odaklılık

Her dersin sonunda “Öğrenilecek Hülâsa” başlığı altında bir özet yer almaktadır. Bu bölümde genellikle bir ile üç madde arasında kısa ve net cümlelerle çocuğun bilmesi gereken ana fikirler sıralanmaktadır. “Müslümanların toplanıp da namaz kılacağı binâlara câmi‘ denilmektedir.”, “Müslümanlar namaz kılarken kibleye dönmektedir.”, “Oruç tutmak, sabahtan akşama kadar hiçbir şey yememek ve içmemek demektir.” gibi ifadeler, dersin nihai öğrenme çıktısını açık biçimde kodlamaktadır.¹⁸

¹⁴ Yusuf Budak, “Soru türlerinin öğrenmeyi açıklama gücü,” *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi* 1/1 (2011): 3.

¹⁵ Mustafa Öcal, *Din Eğitim ve Öğretiminde Metodlar* (Ankara: TDV, 2007), 209-210.

¹⁶ Us- Emre, *Anadolu Yavrusunun Kitabı: Ma'lûmât-ı Dîniyye*, 15-17.

¹⁷ Ali Baltacı, “İslam Eğitim Tarihinde Öğretim Teknolojileri ve Materyal Kullanımı: Tarihsel Bir Analiz,” *BÜİFD* 12/2 (2018), 88.

¹⁸ Us- Emre, *Anadolu Yavrusunun Kitabı: Ma'lûmât-ı Dîniyye*, 9.

Dersin sonunda konuyla alakalı bilinmesi gereken ana temanın özet olarak verilmesi yaklaşımı; güncel eğitim bilimleri terminolojisiyle ifade edildiğinde “öğrenme çıktısı temelli özetleme” yaklaşımıyla örtüşmekte ve öğrencilerin ders sürecinin sonunda hangi bilgi, beceri ve tutumları içselleştirmiş olarak sınıftan ayrılmaları gerektiğini belirginleştirmektedir. Davranışsal hedeflerin açık ve ölçülebilir biçimde formüle edilmesi ile buna dayalı kazanım odaklı ders planlarının hazırlanması, günümüzde de öğretim programlarının temel ilkeleri arasında yer almakta; böylece öğretim süreci, rastlantısal değil, önceden tanımlanmış öğrenme çıktıları ekseninde yapılandırılmaktadır.¹⁹

4.4. Hafıza (ezber) ile Anlamın Birlikte Sunulması

Dualar, ezan, kelime-i tevhid ve kelime-i şهادet gibi metinlerde, önce Arapça/Osmanlıca ibare tam haliyle verilmektedir. Ardından bu ifadelerin Türkçe manaları ayrıntılı ve anlaşılır bir dil ile açıklanmaktadır.²⁰ Böylece çocuk hem lafzı ezberlemeye teşvik edilmekte hem de ezberlediği sözlerin anlamını belirli bir düzeyde kavraması için yönlendirilmektedir. Bu çift yönlü yapı, sadece ezberi değil, anlamlandırılmış bir ibadet dilini hedeflemektedir. Belirtilenlerden hareket edildiğinde “ezberle ve geç” anlayışından ziyade, ezber ile manayı bütünleştiren bir yaklaşımı benimsendiği kanaatine ulaşılmaktadır. Nitekim eğitim literatüründe de ezber yönteminin tamamen dışlanan bir uygulama olmadığı; uygun içerik ve pedagojik bağlam içerisinde kullanıldığında öğrenme sürecini destekleyici bir işlev üstlenebileceği ifade edilmektedir. Öğretimde ezberle yer verilmesi, günümüzde hâlâ birçok yönetici ve öğretmen tarafından belirli ölçüde geçerli ve işlevsel bir yöntem olarak görülmektedir. Doğru içerik ve bağlamda kullanıldığında öğrenci başarısına ve hafızanın güçlenmesine katkı sağladığı kabul edilmektedir.²¹

4.5. Menkıbe ve Anlatı Kullanımı

Kitapta Hz. Peygamber’in çocukluğu, sūtanne Hâlime ile ilişkisi, yağmur duaları ve bereket anlatıları menkıbe formunda sunulmaktadır. Bu anlatı tarzı, çocukta Peygamber’e yönelik sevgi ve hayranlık duygusunu beslemekte, onu “sıradan bir tarihsel figür”den öte, özel bir şahsiyet ve rol model olarak konumlandırmaktadır.²² Bu bağlamda metin, sadece bilişsel öğrenme alanını değil duyuşsal öğrenme alanını da hedeflemektedir. Dîni sosyalleşme, bilgi aktarımı ile duygusal bağ kurma süreçlerinin iç içe geçtiği bir örgü içinde kurgulanmaktadır.

Günümüzde de eğitimde benzer yöntemler kullanılmaktadır. 9–12 ile 13–15 yaş dönemlerinde soyut dinî kavramların hikâyeler aracılığıyla işlenmesi, öğrenme sürecini belirgin biçimde desteklemektedir. Hikâye kahramanlarının rol model olarak sunulması, öğrencilerin dinî ve ahlâkî tutumlarını daha dengeli ve sağlıklı biçimde yapılandırmalarını kolaylaştırmaktadır. Ayrıca hikâye temelli etkinlikler, öğrenciyi derse etkin biçimde

¹⁹Özcan Demirel, *Öğretim İlke ve Yöntemleri: Öğretme Sanatı* (Ankara: Pegem Akademi, 2023), 33–34.

²⁰Us- Emre, *Anadolu Yavrusunun Kitabı: Ma'lûmât-ı Dîniyye*, 6-8.

²¹ Rafet Kayretli – Ertuğrul Oral, “Eğitimde Ezber Yönteminin Yeri Konusunda Yönetici ve Öğretmen Görüşleri,” *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2/4 (2014), 32.

²²Us- Emre, *Anadolu Yavrusunun Kitabı: Ma'lûmât-ı Dîniyye*, 30-32.

dâhil ederek motivasyonu artırmakta ve bu yolla din kültürü ve ahlâk bilgisi öğretim programında yer alan kazanımların gerçekleşmesine anlamlı katkı sağlamaktadır.²³

5. Hedef Kitlenin Gelişim Düzeyine Uygunluk

Metin açıkça ilkokul düzeyine yönelik hazırlandığını beyan etmekte²⁴ ve bu eğitim kademesindeki çocukların dünyasını esas alan bir içerik örgütlenmesi sergilemektedir.

5.1. Çocuğun Gündelik Dünyasıyla Uyum

Ele alınan konuların önemli bir kısmı, çocuğun gündelik olarak gözleyebileceği sahnelere dayanmaktadır. Ezan sesi, minareler, camiler, Ramazan kandilleri, kurban kesilmesi ve mezarlık ziyareti gibi temalar, çocuğun yaşam dünyasında zaten var olan unsurlar üzerinden işlenmektedir.

Soru Soru cümlelerinin de çocuğun günlük yaşamına ve diline yakın oluşturulduğu görülmektedir. “Dedeniz, nineniz sağ mıdır?”, “Köyünüzde cami bulunmakta mıdır?”, “Hiç kurban kesilirken gördünüz mü?” gibi sorular, çocuğun aile ve çevre deneyimlerini derse taşımaya amaçlamaktadır. Böylece çocuk, soyut bir teoloji evreninin pasif bir öznesi değil, kendi hayat sahnesi içinde konumlanan “Müslüman çocuk” olarak ele alınmaktadır.

Bu durum, ders içeriğinin öğrencinin gündelik yaşam deneyimleriyle ilişkilendirilerek yapılandırıldığını göstermektedir. Öğrencinin aile, çevre ve kültürel pratikleri üzerinden derse dâhil edilmesi, öğrenmenin somut bir bağlam içinde gerçekleşmesini sağlayarak bilginin yaşama aktarımını güçlendirmektedir. Böylece öğretim sürecinde konuların öğrencinin yakın çevresi ve güncel yaşam deneyimleriyle ilişkilendirilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Öğretim sürecinde öğretmenlerin, öğrencilerin yakın çevresinde gerçekleşen güncel olaylardan hareketle derse başlaması ve ele alınan konuları güncel sorunlarla ilişkilendirerek işlemesi hem öğrenmenin niteliğini hem de bilginin yaşama transferini güçlendirmektedir. Bu yaklaşım, ders içeriğinin soyut bir bilgi alanı olmaktan çıkıp öğrencinin günlük deneyimleriyle kesişmesini sağlamakta; aynı zamanda ülke ve dünya gündemine duyarlı bireylerin yetişmesine katkıda bulunmaktadır.²⁵

5.2. Dil, Kavramlar ve Söz Varlığının Genişletilmesi

Metnin dilinin günümüz Türkçesine kıyasla daha ağır bir Osmanlıca olarak kaleme alındığı görülmektedir. Ancak zor kavramlar için metin içinde adeta bir sözlük mantığıyla açıklamalar yapılmaktadır. “Sebat: bir işe başladıktan sonra onu bitirmedikçe arkasını bırakmamak demektir.”, “Fânî: sonu olan, ölümü olan demektir”²⁶,

²³ M. Nur Pakdemirli, “İlköğretim DKAB Derslerinde Hikâye Kullanımının Önemi: Eğitim Psikolojisi Açısından Bir Yaklaşım,” *Değerler Eğitimi Dergisi* 9/21 (Haziran 2011), 99–129.

²⁴ Us- Emre, *Anadolu Yavrusunun Kitabı: Ma'lûmât-ı Dîniyye*, 1.

²⁵ K. Karabacak, “Öğretim İlkeleri,” içinde *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, ed. S. Güven – M. A. Özerbaş (Ankara: Pegem Akademi, 2015), 149–178.

²⁶ Us- Emre, *Anadolu Yavrusunun Kitabı: Ma'lûmât-ı Dîniyye*, 29.

“Felâh ve necât: dünyada felaketten, ahirette cehennem azabından kurtulmak demektir.”²⁷ gibi tanımlar, çocukların hem dîni terimleri hem de soyut kavramları anlamlandırmalarını kolaylaştırmaktadır. Bu durum, çocuğun söz varlığının bilinçli bir biçimde genişletildiğini, dinî kavramların ise yalnızca ezberletilmekle yetinilmeyip anlamlarının da açıklanmaya çalışıldığını göstermektedir.

Bu bağlamda metinde zor kavramların açıklanarak sunulması, dilin yalnızca bir anlatım aracı olarak değil, aynı zamanda kültürel ve düşünsel bir birikimin taşıyıcısı olarak ele alındığını göstermektedir. Çocuğun söz varlığını geliştirmeye yönelik bu yaklaşım, dil aracılığıyla dinî ve kültürel kavramların yeni kuşaklara aktarılmasını mümkün kılmaktadır. Nitekim dilin toplumların tarihî ve medenî birikimini kuşaktan kuşağa taşıyan temel bir unsur olması, bu tür pedagojik uygulamaların önemini daha da belirgin hâle getirmektedir.

Dil, her toplum için sadece bir iletişim aracı değil, aynı zamanda tarihî, medenî, sosyal ve siyasal birikimi kuşaktan kuşağa aktaran temel bir taşıyıcıdır. Milletlerin maddî ve manevî özelliklerini şekillendiren, onları geçmişten bugüne bağlayan en önemli unsurlardan biri olması nedeniyle, dile sahip çıkmak, onu koruyup geliştirmek ve imkânlar ölçüsünde dünya ölçeğinde görünür kılmak millî bir görev ve sorumluluk olarak değerlendirilmektedir. Zira bir millet, kimliğine, kültürüne ve tarihine ait özgün unsurları ancak dili aracılığıyla dünyaya sunabilir; böylece yerel olanı evrensel düzeye taşıma imkânı bulur.²⁸

5.3. Duygusal ve Gelişimsel Boyut

Metinde ölüm, mezarlık, ahiret, cennet ve cehennem gibi gelişimsel açıdan ağır sayılabilecek temalar da yer almaktadır. Bununla birlikte bu temalar, korku merkezli bir söylemle değil, düzenli bir dünya tasavvuru çerçevesinde sunulmaktadır. Her canlı mutlaka ölmekte, fakat ahirette yeniden dirilmekte; dünyada iyilik yapanlar cennete, kötülük yapanlar cehenneme gitmektedir.²⁹

Bu yaklaşım, ölüm ve ahiret gibi konuların çocuklara korku merkezli bir söylemle değil, anlamlı ve düzenli bir dünya tasavvuru içinde sunulduğunu göstermektedir. Nitekim Batı ülkelerinde de ölüm eğitiminin uzmanlar tarafından verilmesi, çocukların yaşamın sonluluğunu pedagojik bir çerçevede kavramalarının önemini ortaya koymaktadır.

Batı ülkelerinde hastaneler ve eğitim kurumlarında ölüm eğitimi uzmanlarca yürütülmektedir.³⁰ Bu çerçevede, çocuğa hem hayatın sonluluğunu hem de ilahi adalet fikrini birlikte sunmakta, kaotik bir korku atmosferi değil, anlamlı ve düzenli bir evren algısı üretmektedir. Peygamber’in çocukluğuna dair anlatılar ise, onun da bir çocuk olduğunu göstererek rol model kurmayı kolaylaştırmakta, çocukla peygamber arasında duygusal bir yakınlık hattı kurmaktadır.

²⁷Us- Emre, *Anadolu Yavrusunun Kitabı: Ma'lûmât-ı Dîniyye*, 7.

²⁸ Enver Kapağan, “Kültür, Tarih ve Kimlik Açısından Dilin Önemi,” *Karabük Türkoloji Dergisi* 4/4 (2021), 50.

²⁹Us- Emre, *Anadolu Yavrusunun Kitabı: Ma'lûmât-ı Dîniyye*, 29-30.

³⁰ Mustafa Köylü, “Ölüm Olayının Çocuklar Üzerine Etkisi ve ‘Ölüm Eğitimi,’” *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/17 (2004), 95.

Sonuç

Bu makalede çerçevesinde yapılan analiz ve değerlendirmelerden sonra Anadolu Yavrusunun Kitabı Ma'lûmât-ı Dîniyye bölümünün dönemin şartlarına rağmen son derece bilinçli ve tutarlı bir pedagojik tasarıma sahip olduğunu kanaatine ulaşılmıştır. Bölümde genel olarak öğrenme-öğretme süreci; aşamalı ve gelişim düzeyine uygunluk, somuttan soyuta ve yakından uzağa ilerleme, soru-cevap ve sohbet temelli etkileşim, özetleme ve kazanım odaklılık, ezber ile anlamın dengeli kullanımı, anlatı ve rol model sunumu ile değer-davranış merkezli yaklaşım gibi klasik öğretim ilkeleri etrafında yapılandırılmıştır. Elifbâdan Kur'ân'a, oradan dinî içerikli metinlere kademeli geçiş; soyut inanç konularının öğrencinin gündelik yaşantısındaki sahnelerle ilişkilendirilmesi; ders başında musâhib/soru-cevap bölümleriyle öğrencinin deneyimlerinden yola çıkılması ve ders sonunda "öğrenilecek hülâsa" başlıklarıyla temel öğrenme çıktılarının netleştirilmesi, bu pedagojik çerçevenin somut örneklerini oluşturmuştur. Duaların önce lafız, ardından anlaşılır bir dille anlamlarıyla verilmesi ve Hz. Peygamber, sahabe ve salih şahsiyetlere ilişkin anlatıların rol model olarak kullanılması, bilişsel ve duyuşsal alanların birlikte hedeflendiğini ortaya koymuştur.

Genel değerlendirmede, söz konusu metnin ibadet merkezli, topluluk ve mekân odaklı, soru-cevap ve sözlü anlatı temelli, ezberi anlamlandırmayla buluşturan, duygusal ve değer yoğunluklu, normatif bir din eğitimi modeli sunduğu kanaatine varılmıştır. İbadet merkezli yapı, günlük dinî pratiklerin öğretilmesini önceleyerek ritüel merkezli yoğun bir dinî yaşantı tasarlamıştır. Cami, cemaat, mezarlık, Ka'be ve Medine gibi mekânlar üzerinden kurulan topluluk ve mekân odaklı yaklaşım, çocuğun dinî kimliğini somut ve kutsal mekânlarla ilişkilendirerek şekillendirmiştir. Soru-cevap ve musâhib düzeni, öğretmenin rehberliğinde yürüyen ancak öğrenciyi sözlü katılıma teşvik eden bir ders iklimi üretmiş; "öğrenilecek hülâsa" bölümleri her dersin ana fikirlerini daha açık hale getirmiştir. Ezber ile anlamın birlikte sunulması, ibadet dilinin hem hafızada yer etmesini hem de kavranmasını kolaylaştırmış; menkıbeler ile peygamber ve ilk nesil Müslümanlara dair anlatılar, yoğun sevgi, saygı ve hayranlık duygularını beslemiştir.

Bu özellikler birlikte değerlendirildiğinde, metnin yalnızca bir ders içeriği sunmadığı; aynı zamanda erken Cumhuriyet döneminde ilkokul düzeyinde tasarlanan din eğitiminin pedagojik ve değer temelli yönelimlerini de yansıttığı görülmektedir. İbadet, topluluk, mekân ve anlatı unsurlarını bir arada kullanan bu yapı, dönemin din öğretiminde bilginin aktarımı kadar dinî kimlik ve değerlerin inşasının da hedeflendiğini göstermektedir. Bu bağlamda *Anadolu Yavrusunun Kitabı'nın Ma'lûmât-ı Dîniyye* bölümüne dair elde edilen bulgular, erken Cumhuriyetin ilk yıllarında ilkokul düzeyinde kurgulanan din eğitiminin içerik, değer aktarımı ve pedagojik yaklaşım açısından kendine özgü bir yapı ortaya koyduğunu göstermektedir. Farklı dönemlere ait ve farklı ders kitaplarını da içeren karşılaştırmalı çalışmalar ise, bu çalışmada ulaşılan sonuçların ne ölçüde genellenebileceğini test etmeye ve Türkiye'de din eğitimi tarihine ilişkin kuramsal tartışmaları daha da derinleştirmeye katkı sunacaktır.

Bu genel çerçeve, incelenen metnin hem tarihsel bağlamını hem de pedagojik yönelimlerini birlikte değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. Elde edilen veriler, ders kitabının erken Cumhuriyet döneminde ilkokul çağındaki çocuklara yönelik din öğretiminde belirli bir kültürel ve dinî yaşam biçimini aktarmayı hedefleyen bir içerik ve öğretim anlayışı benimsediğini göstermektedir. Bu doğrultuda bulgular, incelenen *Anadolu Yavrusunun Kitabı Ma'lûmât-ı Dîniyye* bölümünün Osmanlı Devleti'nin son dönemi-Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yılları

bağlamında, ilkokul çağındaki çocukları cami merkezli, ibadetlerin yoğun olduğu ve toplumsal dayanışmayı güçlü biçimde vurgulayan bir İslâm kültürüne alıştırmayı amaçlayan klasik bir din eğitimi ders kitabı örneği olduğunu ortaya koymuştur. Çalışma, günümüzde de geçerliliğini koruyan pek çok temel öğretim ilkesini barındırmakla birlikte, çağdaş pedagojik tartışmalarda öne çıkan eleştirel ve katılımcı öğrenme stratejileri bakımından daha sınırlı ve tek yönlü bir yaklaşımı temsil etmiştir.

Sonuç olarak incelenen metin, tarihsel bağlamı içinde değerlendirildiğinde hem dönemin din eğitimi anlayışını hem de ilkokul çağındaki çocuklara yönelik pedagojik hassasiyetleri yansıtan önemli bir eğitim metni niteliği taşımaktadır. İbadet, değer ve toplumsal aidiyet unsurlarını merkeze alan bu yaklaşım, erken Cumhuriyet döneminde din eğitiminin yalnızca bilgi aktarımıyla sınırlı kalmadığını; aynı zamanda dinî kimlik, kültürel süreklilik ve toplumsal aidiyet duygusunun inşasını da hedeflediğini göstermektedir. Bu yönüyle *Anadolu Yavrusunun Kitabı Ma'lûmât-ı Dîniyye* bölümü, Türkiye’de din eğitimi tarihinin pedagojik gelişimini anlamaya katkı sunan önemli bir örnek olarak değerlendirilebilir. Gelecekte yapılacak çalışmaların farklı dönemlere, farklı ders kitaplarına ve farklı eğitim politikalarına odaklanarak bu tarihsel süreklilik ve dönüşüm süreçlerini daha kapsamlı biçimde incelemesi, din eğitimi alanındaki tarihsel ve kuramsal tartışmaların zenginleşmesine katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Akbayar, Nuri – Koloğlu, Orhan. *Gazeteci Bir Aile: Us'lar - Mehmet Asım, Hakkı Tarık, Hasan Rasim*. İstanbul: ÇGD Yayınları, 1996.
- Akça, Bayram – İcen, Nisa. “Ahmet Cevat Emre’nin Yurtdışı Faaliyetlerine Bir Bakış (1920–1922)”. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi* 4/8 (Temmuz 2022), 849–866.
- Baltacı, Ali. “İslam Eğitim Tarihinde Öğretim Teknolojileri ve Materyal Kullanımı: Tarihsel Bir Analiz.” *BÜİFD* 12/2 (2018), 79–96.
- Budak, Yusuf. “Soru Türlerinin Öğrenmeyi Açıklama Gücü.” *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi* 1/1 (2011), 1–10.
- Demirel, Özcan. *Öğretim İlke ve Yöntemleri: Öğretme Sanatı*. Ankara: Pegem Akademi, 2023.
- Emre, Ahmet Cevat. *İki Neslin Tarihi: Mustafa Kemal Neler Yaptı?* İstanbul: Kaynak Yayınları, 2023.
- Gökalp, M. “Öğretme-öğrenme modelleri.” *İçinde Öğrenme, Öğretme Kuram ve Yaklaşımları*, ed. B. Oral, 325–349. Ankara: Pegem Akademi, 2014.
- Gönç, Reşid Halid. *Bâb-ı Âli'nin Hatıra Defteri: Birinci Bölüm*. İstanbul: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1984.
- Kapağan, Enver. “Kültür, Tarih ve Kimlik Açısından Dilin Önemi.” *Karabük Türkoloji Dergisi* 4/4 (2021), 45–58.
- Karabacak, K. “Öğretim İlkeleri.” *İçinde Öğretim İlke ve Yöntemleri*, editör S. Güven – M. A. Özerbaş, 149–178. Ankara: Pegem Akademi, 2015.
- Karatekin, N. G. – Durmuş, A. “Eğitimde Genel İlkeler.” *İçinde Kara Tahtayı Aşmak: Öğrenci Merkezli Öğretmenlik*, editör H. Işılak – A. Durmuş, 9–24. İstanbul: EDAM Yayıncılık, 2008.

- Kayretli, Rafet – Oral, Ertuğrul. “Eğitimde Ezber Yönteminin Yeri Konusunda Yönetici ve Öğretmen Görüşleri.” *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2/4 (2014), 25–44.
- Kıral, Bilgen. “Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi.” *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15 (2020), 170–189.
- Köylü, Mustafa. “Ölüm Olayının Çocuklar Üzerine Etkisi ve ‘Ölüm Eğitimi’.” *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/17 (2004), 89–109.
- Öcal, Mustafa. *Din Eğitim ve Öğretiminde Metodlar*. Ankara: TDV, 2007.
- Pakdemirli, M. Nur. “İlköğretim DKAB Derslerinde Hikâye Kullanımının Önemi: Eğitim Psikolojisi Açısından Bir Yaklaşım.” *Değerler Eğitimi Dergisi* 9/21 (Haziran 2011), 99–129.
- Pala, A. “Öğrenme ve öğretim ilkeleri.” *İçinde Öğretim İlke ve Yöntemleri*, ed. Ş. Tan, 33–67. Ankara: Pegem Akademi, 2008.
- Payaslı, Volkan. “Bir Gazetecinin Cumhuriyet Dönemi Notlarının Tahlili: Mehmet Asım Us ve *Vakit*.” *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 22/45 (Güz 2022), 653–710.
- Tok, Şükran. “Öğretme-Öğrenme Strateji ve Modelleri.” *İçinde Öğretim İlke ve Yöntemleri*, editör Ahmet Doğanay, 129–160. Ankara: Pegem Akademi, 2012.
- Us, Mehmet Âsım-Emre, Ahmet Cevad. Us- Emre, *Anadolu Yavrusunun Kitabı: Ma‘lûmât-ı Dîniyye*. İstanbul: Matbaayı Âmire, 1322. İBB Atatürk Kitaplığı, K. 7849/1.
- Us, Mehmet Asım. *Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım*. İstanbul: Vakit Matbaası, 1964.
- Yeşilyurt, Etem. “Öğretmenin Pusulası: Genel Öğretim İlkeleri.” *EKEV Akademi Dergisi* 24/83 (Yaz 2020), 267–284.

EK.

“Anadolu Yavrusunun Kitabı: Ma’lûmât-ı Dîniyye” Bölümünün Günümüz Türkçesine Sadeleştirilmiş Metni

1. İsti’âze

E’ûzü Billâhi Mine’ş-Şeytâni’r-Racîm.

Çocuklar, bu kutsal sözü her zaman dersin başında besmeleyle birlikte okursunuz. Bu sözün anlamını bilmiyorsunuz, değil mi? Anlamı şudur: “Ey Rabbim! İnsanlara kötülük eden lanetlenmiş şeytanın şerrinden sana sığınırım.” Bu sözü okuyan kişiye şeytan zarar veremez, ona kötülük yapamaz.

Programa göre ilkokulların birinci yılında ilk altı ayda elifba öğretilmektedir. Bu sürecin ardından Kur’an eğitimine geçilecektir. Buna bağlı olarak bu kitap, elifba tamamlanıp çocuklar Kur’an okumaya alıştıktan sonra okutulmaya başlanacak ve eğitim yılının ikinci yarısında bitirilecektir.

Ancak çocuklar elifba öğrenirken, yani eğitim yılının ilk bölümünde, öğretmenler bu kitapta yer alan çeşitli ders konularını sözlü olarak öğrencilere anlatmalıdır.

Buna göre, bu kitabın içeriği eğitim yılının ilk bölümünde sözlü olarak öğretilcek, ikinci bölümünde ise öğrencilere okutularak işlenecektir. Sözlü öğretim sırasında çocuklara yöneltilen sorular her dersin içinde yer almaktadır. Ancak bu sorular birebir aynı şekilde sorulmayacak, öğretmenler gerekli gördükleri durumlarda bunları değiştirerek kullanacaklardır.

2. Besmele-i Şerif

Bismillahirrahmanirrahim” ifadesine besmele denir. Bunun anlamı: “Rahmeti ve merhameti sonsuz olan Allah’ın adıyla başlarım.” demektir. Besmele ile başlanan işler genellikle hayırlı ve bereketli olur. Böyle bir işin iyi sonuçlanması için Allah yardım eder.

3. Du‘â

Rabbi yessir ve lâ tuassir, rabbi temmim bi’l-hayr” ifadesi bir duadır ve işe başlarken okunur. Anlamı şöyledir: “Allah’ım! İşimi kolaylaştır, zorlukları gider ve onu hayırla tamamlamamı nasip et.”

Bir işe başlarken eüzü-besmele çekip bu duayı okuyan ve ardından kararlılıkla çalışan kişi, hedeflerine ulaşabilir. Ancak başladığı işi yarıda bırakanlar başarılı olamazlar. Bu nedenle siz de derslerinize başlarken ve görevlerinizi yerine getirirken bu duayı okumayı alışkanlık hâline getirmelisiniz.

Sebat: Bir işe başladıktan sonra onu tamamlayana kadar vazgeçmemek ve yılmadan çalışmaya devam etmektir.

4. Mü’ezzin

Ders sırasında sorulacak sorular: Bu resim neyi göstermektedir? Minarenin üzerindeki kişi kimdir? Müezzinin bulunduğu yere ne ad verilir? Müezzinin okuduğu şeye ne denir? Müezzin günde kaç kez ezan okur? Bu ezanların her birinin adı nedir? Söyleyiniz. Ezandan sonra insanlar nereye gider?

Öğretmen bu soruları öğrencilere sözlü olarak yöneltecek, öğrenciler de yine sözlü şekilde cevaplayacaktır. Ardından öğrenilecek özet bilgiler açıklanacaktır.

Öğrenilecek Özet:

1-Müezzin, günde beş kez minareye çıkarak ezan okur ve Müslümanları namaza çağırır. Her ezanın ardından Müslümanlar camiye giderek namazlarını kırlarlar.

(Resim altı yazısı: Müezzin minarede ezan okumaktadır. Bursa Ulu Cami.)

5. Ezan-ı Şerif

Allah en büyüktür, Allah en büyüktür. Allah en büyüktür, Allah en büyüktür.

Şahitlik ederim ki Allah’tan başka ilah yoktur. Şahitlik ederim ki Allah’tan başka ilah yoktur.

Şahitlik ederim ki Hz. Muhammed Allah’ın elçisidir. Şahitlik ederim ki Hz. Muhammed Allah’ın elçisidir.

Haydi namaza, haydi namaza.

Haydi kurtuluşa, haydi kurtuluşa.

Allah en büyüktür, Allah en büyüktür. Allah’tan başka ilah yoktur.

Bilinmesi gereken özet:

Ezanın anlamı şöyledir: Allah en büyüktür, Allah en büyüktür. Ben, Allah’ın bir olduğuna ve O’ndan başka ibadet edilecek hiçbir varlık bulunmadığına inanırım. Hz. Muhammed’in Allah’ın elçisi olduğuna şahitlik ederim.

Ey Müslümanlar! Namaza geliniz; namaz kılarak hem dünyada hem de ahirette kurtuluşa ve mutluluğa erişiniz.

Allah en büyüktür, Allah en büyüktür. Allah birdir ve O’ndan başka ibadet edilecek hiçbir varlık yoktur.

Bu ders iki bölüme ayrılacaktır. İlk derste ezanın sözleri okutulacak, ikinci derste ise ezanın anlamı açıklanacaktır.

Şehadet: Bir şeyin doğru olduğunu sözle ifade etmek ve buna içtenlikle inanmak demektir.

Felâh: Kurtuluş anlamına gelir. Bu kelime, dünyada kötülük ve sıkıntılardan, ahirette ise cehennem azabından kurtulmayı ifade eder.

6. Ezân Okunurken Ne Yapılır?

Ders sırasında sorular:

Ezan okunurken duyan kişiler bazı dualar okurlar. Siz hiç bu duaları duydunuz mu? (Farklı öğrencilere sorulur.)

Duyduysanız okuyunuz. (Öğretmen, bir öğrenci bilmezse diğerlerine sorar; hiçbiri bilmiyorsa kendisi söyler.)

Ezan okunurken başka bir işle meşgul olanlar ne yapmalıdır?

Ezan okunurken gülmek ve eğlenmek uygun mudur?

Öğrenilecek Özet:

1. Ezanı duyan her Müslüman yaptığı işi bırakır ve Allah'ı hatırlar.
2. Ezan okunurken gülmek ve eğlenmek gibi davranışlar uygun değildir.
3. Ezanı duyanlar "Lâ ilâhe illallah, Muhammedün Resûlullah" derler.

Müezzin "Haydi namaza, haydi kurtuluşa" anlamına gelen sözleri söylediğinde, dinleyenler "Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh" diyerek, "Allah'ım bana namaz kılacak güç ver" şeklinde dua ederler.

Bu ders iki bölüme ayrılacaktır. İlk bölümde dini sohbet yapılacak, ikinci bölümde ise ezan okunurken söylenen bu ifadeler ezberletilecektir.

7. Kelime-i Tevhîd

"Lâ ilâhe illallah, Muhammedün Resûlullah."

Bilinmesi gereken özet:

1. Bu kutsal ifadeye kelime-i tevhid denir.
2. Kelime-i tevhidin anlamı şudur: "Allah birdir. Hz. Muhammed, Allah'ın gerçek elçisidir."

8. Kelime-i Şehâdet

"Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühû ve resûlüh."

Öğrenilecek özet:

1. Bu ifadeye kelime-i şehadet denir.
2. Anlamı şudur: "Allah'ın bir olduğuna ve O'ndan başka ibadet edilecek hiçbir varlık bulunmadığına inanırım. Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna da şahitlik ederim."
3. Bu sözü diliyle söyleyip anlamına içtenlikle inanan kişi Müslüman olur.

9. Câmî', İmâm, Cemâ'at

Ders sırasında sorular:

Bu resim neyi göstermektedir? (Öğretmen, parmağıyla mihrabı göstererek) Buranın adı nedir? Camide namaz kılan kişilerin tamamına ne ad verilir? (Cemaat) Mihrabın önünde cemaate namaz kıldıran kişiye ne denir? (İmam) Namaz sadece camide mi kılınır, yoksa evde de kılınabilir mi? İmam, cemaatin neresinde durur? Camide cemaatle namaz kılınırken müezzinin de bir görevi var mıdır, varsa nedir?

Öğrenilecek Özet:

1. Müslümanların bir araya gelerek namaz kıldıkları yapılara cami denir.
2. Camide namaz kılan topluluğa cemaat, bu topluluğa namaz kıldıran kişiye ise imam denir.
3. Cemaatle namaz kılınırken müezzin kamet getirir; namazdan sonra ise tesbih çekilirken dualar okur.

10. Kible

Ders sırasında sorular:

Çocuklar, gördüğünüz bu resim Kâbe'yi göstermektedir. Oradaki kalabalık ise hacilardır. Kâbe, Mekke'de bulunan kutsal bir yerdir. Müslümanlar hac ibadetini yerine getirmek için Kâbe'ye giderler ve namaz kılarken de o yöne yönelirler.

Şimdi düşünelim: Camilerdeki mihraplar hangi yöne doğru yapılmıştır? Minarelerin şerefelerinde bulunan küçük kapılar hangi yöne açılır? Kâbe, bulunduğumuz yere göre hangi taraftadır? Burada namaz kılarken hangi yöne dönmemiz gerekir?

Öğrenilecek Özet:

1. Müslümanlar namaz kılarken kibleye yönelirler. Kible, Kâbe'dir ve Mekke'de bulunur.
2. Camilerdeki mihraplar ve minarelerin şerefelerindeki küçük kapılar kible yönüne doğru yapılmıştır.

11. Hacca Gitmek

Ders sırasında sorular:

Öğretmen, önceki derste gösterilen Kâbe resmini tekrar göstererek şöyle der: "Kâbe'nin etrafındaki kalabalığın hacılar olduğunu söylemiştim. Bizim kasabamızda (ya da köyümüzde) Kâbe'ye gitmiş birini duydunuz mu?" (Farklı öğrencilere sorulur.)

Akrabalarınızdan, babanız, amcanız ya da dayınız arasında Kâbe'ye giden var mı? Kâbe'ye gidip gelenlere ne denir? Kâbe'ye neden gidilir? Herkes Kâbe'ye gidebilir mi, yoksa sadece maddi durumu iyi olanlar mı gidebilir?

Gördüğünüz diğer resim Medine'yi göstermektedir. Medine nerededir? Hacılar Medine'yi de ziyaret eder mi?

Öğrenilecek Özet:

1. Kâbe'yi ziyaret eden kişilere hacı denir.
2. Maddi durumu yeterli olan Müslümanların hayatlarında en az bir kez Kâbe'ye gitmeleri gerekir.

(Öğretmen, bulunduğunuz yerden Kâbe'ye nasıl ve kaç günde gidileceğini, hacıların hangi ayda yola çıktıklarını da öğrencilere açıklar.)

12. Hayrât Şahibleri

Sorular:

Çocuklar, bu resimde gördüğünüz cami İstanbul'daki Sultan Ahmet Camii'dir. Bu cami, o dönemin padişahı tarafından yaptırılmıştır. Bu caminin kaç minaresi vardır?

Caminin önünde ve çevresinde neler görüyorsunuz? Bizim kasabamızda (ya da köyümüzde) cami var mı? Bunları kimlerin yaptırdığını biliyor musunuz?

(Öğretmen, kasaba veya köyde bulunan caminin kim tarafından yaptırıldığını, kaç yıl önce yapıldığını; ayrıca çevrede çeşme, sebil, köprü, okul gibi başka hangi hayır eserlerinin bulunduğunu öğrencilere sorar.)

Öğrenilecek Özet:

1. Atalarımız, büyük emek vererek toplum için yararlı ve hayırlı yapılar inşa etmişlerdir.
2. Bu güzel eserleri yapanları her zaman saygıyla anmalı ve onların ruhları için dua etmeliyiz.

13. Câmî'lerdeki Mübârek Levhalar

Sorular:

Kasabamızdaki camiye gidip duvarlarına baktınız mı? Orada güzel hat yazısıyla yazılmış yazılar gördünüz mü? Bu yazıları okuyabildiniz mi? Bu resim ise Ayasofya Camii'nin içini göstermektedir.

Öğrenilecek Özet:

1. Cami ve mescitlerin duvarlarında, güzel yazıyla yazılmış kutsal isimler bulunur.
2. Bu yazılarda en çok şu isimler yer alır: Allah (c.c.), Hz. Muhammed, Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin.

14. Lafza-î Celâl (Lafzatullah)

Sorular:

Bu levhayı okuyunuz. Camilerde buna benzer yazılar gördünüz mü? Allah kimdir? Yeryüzü ve gökyüzü kendi kendine mi oluşmuştur? Bizi ve tüm varlıkları yaratan bir güç var mıdır?

Öğrenilecek Özet:

1. Yeri, göğü ve bütün insanları yaratan Allah'tır. Allah birdir ve hiçbir şeye benzemez.
2. Allah'a ibadet etmek, namaz kılmak ve O'nun emirlerine uymak bizim sorumluluğumuzdur.

15. Peygamberimiz

Sorular:

Bu levhaya benzer bir yazıyı daha önce gördünüz mü? Nerede gördünüz? Hz. Muhammed kimdir?

Öğrenilecek Özet:

1. Hz. Muhammed bizim peygamberimizdir.
2. Peygamberimiz Mekke'de doğmuş, daha sonra Medine'ye hicret etmiştir.
3. Hz. Muhammed, Allah'ın sevdiği bir kuldür. (Öğretmen, peygamberimizin hayatından bazı güzel örnekler anlatacaktır.)

16. Kur'an-ı Kerim

Sorular:

(Öğretmen Kur'an'ı göstererek) Bu kutsal kitabın adı nedir? Hangi dilde yazılmıştır? Kaç sayfadan oluşur?

(Öğretmen, Kur'an'daki sureleri tek tek gösterir, bazı surelerin isimlerini söyler ve Kur'an'ın sureler hâlinde indirilişi hakkında bilgi verir.)

Öğrenilecek Özet:

1. Müslümanların kutsal kitabına Kur'an-ı Kerim denir.
2. Kur'an-ı Kerim, Allah tarafından Peygamberimize gönderilmiştir.

17. Ebû Bekir (r.a)

Sorular:

Bu levhayı okuyunuz. Buna benzer bir levhayı daha önce gördünüz mü? Nerede gördünüz? Hz. Ebubekir'in kim olduğunu biliyor musunuz?

Öğrenilecek Özet:

1. Hz. Ebubekir, Peygamberimizin sağlığında en yakın yardımcılarından biriydi. Oldukça varlıklıydı ve sahip olduğu her şeyi İslam yolunda harcamıştır. Peygamberimizin vefatından sonra onun yerine halife, yani temsilci olmuştur.
2. Hz. Ebubekir, Peygamberimize büyük bir bağlılıkla hizmet etmiştir. Bu nedenle Peygamberimiz ona "Sıddık" adını vermiştir. Sıddık, "çok bağlı ve dürüst kişi" anlamına gelir.

18. Hz. Ömer (r.a)

Sorular:

Bu levhayı okuyunuz. Buna benzer bir levhayı gördünüz mü? Nerede gördünüz? Hz. Ömer hakkında herhangi bir hikâye duydunuz mu? (Farklı öğrencilere sorular yöneltilir.)

Öğrenilecek Özet:

1. Hz. Ömer, Peygamberimizin sağlığında Hz. Ebubekir'den sonra en yakın yardımcılarından biriydi. Hz. Ebubekir'in vefatından sonra ikinci halife olmuştur.
2. Hz. Ömer, adaleti ve merhametiyle tanınan bir yöneticiydi. (Öğretmen, Hz. Ömer ile ilgili uygun bir örnek olay anlatacaktır.)

19. Hz. 'Osmân (r.a.)

Sorular:

Bu levhayı okuyunuz. Buna benzer bir levhayı daha önce gördünüz mü? Nerede gördünüz? Hz. Osman hakkında bir hikâye duydunuz mu? Duyduysanız anlatınız.

Öğrenilecek Özet:

1. Hz. Osman, Hz. Ömer'den sonra halife olmuştur.
2. Hz. Osman da merhametiyle bilinen bir yöneticiydi. Günümüzde okuduğumuz Kur'an, Peygamberimiz döneminde tek kitap hâlinde değildi; farklı sayfalara yazılmıştı. Bu yazıları bir araya getirip çoğaltan kişi Hz. Osman'dır. (Öğretmen, Hz. Osman ile ilgili uygun bir örnek anlatacaktır.)

20. Hz. 'Alî (r.a.)

Sorular:

Bu levhayı okuyunuz. Buna benzer yazılı bir levhayı daha önce gördünüz mü? (Gören varsa söylesin.) Burada adı geçen Hz. Ali'yi tanyor musunuz? Hz. Ali hakkında bir hikâye duydunuz mu? Duyanlar anlatabilir.

Öğrenilecek Özet:

1. Hz. Ali, Peygamberimizin dördüncü halifesidir. Küçük yaşlardan itibaren Peygamberimizin yanında yetişmiştir.
2. Hz. Ali, çok genç yaşta Müslüman olmuştur. Cesareti ve yiğitliği ile tanınır. Bu nedenle kendisine "Haydar-ı Kerrâr" denmiştir. "Haydar" kelimesi "aslan" anlamına gelir. (Öğretmen, Hz. Ali ile ilgili uygun bir örnek anlatacaktır.)

21. Abdest

Bu resimde İstanbul'daki Süleymaniye Camii'nin dış görünüşü yer almaktadır. Burada çeşmeleri ve muslukları görüyorsunuz. Ayrıca bazı insanların muslukların başında oturduğunu fark ediyorsunuz. Bu kişiler ne yapıyor olabilir? Her camide bu tür çeşme ve musluklar bulunur mu? Bu musluklarda ne yapılır? Abdest almadan camiye girilebilir mi?

Abdestin nasıl alındığını gördünüz mü? Gördüyseniz anlatınız.

Öğrenilecek Özet:

1. Camiye girmeden ve namaz kılmadan önce abdest alınır.
2. Abdest; elleri, kolları, yüzü ve ayakları yıkamak, başı meshetmek suretiyle temizlenmek demektir.

22. Cum'a Namazı

Sorular:

Bu resim neyi göstermektedir? Daha önce cuma günü camiye gidip cuma namazı kıldınız mı? Cuma günü minbere çıkıp konuşma yapan kişiye ne denir? Cuma namazı, diğer namazlar gibi evde tek başına kılınabilir mi? Cuma namazına kadınlar gider mi?

Öğrenilecek Özet:

1. Cuma günü Müslümanlar öğle vakti camiye giderek cuma namazını kılarlar.
2. Cuma namazında bir kişi minbere çıkar ve hutbe okur. Bu kişiye "hatip" denir.
3. Cuma namazı diğer namazlardan farklıdır. Günlük beş vakit namaz evde tek başına kılınabilir; ancak cuma namazı camide kılınır. Ayrıca cuma namazı erkeklere yöneliktir, kadınlar için zorunlu değildir.

23. Ramazan-ı Şerif

Sorular:

Minarelerin şerefelerinde gördüğünüz kandiller her zaman mı asılır, yoksa belirli zamanlarda mı yakılır?

Yılda bir ay vardır ki bu ay boyunca geceleri minareler aydınlatılır. Bu hangi aydır? Ramazan ayında Müslümanlar ne yapar?

Oruç tutmak ne anlama gelir?

Öğrenilecek Özet:

1. Yılda bir kutsal ay vardır; buna Ramazan ayı denir.
2. Ramazan ayında minareler geceleri ışıklandırılır ve Müslümanlar oruç tutar.
3. Oruç tutmak; gün doğumundan gün batımına kadar yeme, içme gibi şeylerden uzak durarak ibadet etmektir.

24. Vaa'z

Sorular:

Bu resim neyi göstermektedir? Hocanın önünde ne vardır, hoca ne yapmaktadır, etrafındaki insanlar ne yapıyor? Daha önce bir hocayı vaaz verirken dinlediniz mi? Hocalar Müslümanlara neler anlatır?

Hocaların öğütlerini dinlemek gerekli midir?

Öğrenilecek Özet:

1. Hocalar, bazı cuma günlerinde ve Ramazan ayında camilerde insanlara vaaz verirler.
2. Vaaz; insanlara Allah'ın emirlerini anlatmak ve öğüt vermek demektir.
3. Her Müslüman, Allah'ın emirlerini dinlemeli ve bunlara uymaya çalışmalıdır.

25. Kurban Kesmek

Sorular:

Bu resim neyi göstermektedir? Daha önce Kurban Bayramı'nda kurban kesildiğini gördünüz mü? Kurban nasıl kesilir?

Kesildikten sonra etler ne yapılır?

Öğrenilecek Özet:

1. Müslümanların yılda iki bayramı vardır: Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı.
2. Kurban Bayramı'nda kurban kesilir. Etin bir kısmı evde bırakılır, bir kısmı ise ihtiyaç sahiplerine dağıtılır.
3. İhtiyaç sahiplerini gözetmek her Müslümanın sorumluluğudur.

26. Mezarlık

Sorular:

Bu resim neyi göstermektedir? Ailenizden vefat etmiş biri var mı? Nineniz ya da dedeniz hayatta mı? (Farklı öğrencilere sorulur.) Hayvanlar da insanlar gibi ölür mü? Canlı olup hiç ölmeyen bir varlık biliyor musunuz? Ölen kişiler nereye gömülür?

Ölümden sonra ne olur? Ahiret gününde insanlar neyle karşılaşacaktır? Kimler cennete, kimler cehenneme gider?

Öğrenilecek Özet:

1. Bu dünyadaki bütün canlılar bir gün mutlaka ölür.
2. Allah'tan başka her şey geçicidir.
3. Ölen insanlar, ahiret gününde yeniden diriltilecektir. Bu dünyada iyi işler yapan ve Allah'ın emirlerine uyanlar cennete girecek; kötülük yapan ve Allah'a karşı gelenler ise cehenneme gidecektir.

Fânî: Sonu olan, ölümlü demektir.

27. Ölümlere Karşı Vazifelerimiz

Sorular:

Mezarlıklara hiç gittiniz mi? Vefat etmiş dedenizi, büyükannenizi ya da onların anne-babalarını ziyaret eder misiniz? Ne zaman gidirsiniz? Mezara gittiğinizde orada ne yaparsınız?

Ölenler için Kur'an okumak amacıyla mezarlığa gitmek şart mıdır, yoksa evde de onların ruhu için Kur'an okunabilir mi?

Öğrenilecek Özet:

1. Bayram günlerinde ve zaman zaman cuma günlerinde mezarlığa giderek vefat eden yakınlarımızı ziyaret etmeliyiz.
2. Vefat eden büyüklerimiz ve yakınlarımız için Kur'an okuyup sevabını onların ruhuna bağışlamalıyız.

28. Hz. Peygamber Efendimizin Çocukluğu Menkıbe-i Nebeviyye:

Hız. Muhammed Mekke'de dünyaya gelmiştir. Babasının adı Abdullah, annesinin adı Âmine'dir. Doğmadan önce babasını kaybettiği için yetim olarak büyümüştür. O dönemde Mekkeliler yeni doğan çocuklarını şehir dışında temiz havada büyümeleri için sütannelere verirlerdi. Peygamberimizin annesi de onu Halime adındaki bir sütanneye emanet etti. Halime, Benî Sa'd kabilesindendi ve o yıl bölgede kıtlık vardı. Ancak Peygamberimiz onların yanına geldikten sonra hayvanların sütü arttı ve evlerinde bolluk ve bereket görüldü. Halime, onu kendi çocuklarından bile çok sever ve yanından ayırmazdı.

Bir gün küçük yaştaiken diğer çocuklarla birlikte dışarı çıktığında, üzerlerine bir bulutun gölge yaptığı ve onları güneşten koruduğu görülmüştür. Peygamberimiz dört yaşına gelince Halime onu annesine teslim etti. Fakat kısa bir süre sonra annesi de vefat etti. Bunun üzerine dedesi Abdülmuttalib onu himayesine aldı.

O yıllarda Mekke'de kuraklık yaşanıyordu. Halk, Abdülmuttalib'den yağmur duasına çıkmasını istedi. Abdülmuttalib, Peygamberimizi de yanına alarak dua etti ve onun hürmetine yağmur yağdı, bereket arttı. Peygamberimiz sekiz yaşına geldiğinde dedesi de vefat etti. Bu kez amcası Ebû Talib'in yanında yaşamaya başladı.

Yine bir kıtlık döneminde insanlar Ebû Talib'e başvurdu. O da Peygamberimizi yanına alarak dua etti. Peygamberimiz ellerini göğze kaldırır kaldırmaz yağmur yağmaya başladı.

Hız. Muhammed daha çocuk yaşlardan itibaren diğer insanlardan farklı bir olgunluk ve güzellik sergilemiş, herkes tarafından çok sevilmiş ve ileride önemli bir kişi olacağı anlaşılmıştır.